

ATLANTIS

krampaktig gåtefullt

Av Adolph Denis Horn

Sagnet om Atlantis er et typisk eksempel på hvordan relativt enkle begivenheter i oldtiden gjennom århundrene blåses opp til fantastiske dimensjoner av diktning, religion og vitenskap. Slike fantasier behøver ikke å ha noe med den originale kilden å gjøre. Realitetene bak historien om Atlantis bør derfor mane enhver til varsomhet hva angår å stole på tolkninger av hva som kan ha skjedd i oldtiden. Det har vært hevdet at ”det interessante med fortiden, er at man aldri vet hva som kan hende der”. Av den grunn er det umaken verd å kikke litt på hva den originale kilden sier om sagnet, og bruke dette som er verktøy til å korrigere den frie diktning som har vokst ut av historien, før man kaster seg ut i eventyret. Kanskje kilden har enkelte overraskelser å by på?

Men det er forståelig at historien om Atlantis har fått fritt spillerom. Den har nesten alle de elementer som skal til for å inspirere menneskers frie fantasi: Et gåtefullt sagnrike som er forsvunnet for alltid. En tilsynelatende høytstående oldtids-sivilisasjon som ble utsatt for en forferdelig katastrofe og utslettet på en eneste natt, og som bortsett fra en relativt kort beskrivelse i et gammelt skrift, ikke har etterlatt seg noe sikkert spor.

Om Atlantis i det hele tatt har eksistert, og hvor det kan ha ligget, er et spørsmål som gjennom tidene har vært kilden til fantasifulle teorier. Sagnriket er stedfestet på flere kontinenter, enten ved en eller annen kyst eller midt ute i verdenshavene, fortrinnsvis Atlanterhavet, der øygruppen Azorerne har vært foreslått som et mulig sted. Forfattere har diktet opp en rik litteratur over emnet, og som susjett for eventyrdiktning har sagnet vært – og er – fruktbart. Det har også vært fruktbart for filmmakere, som har brukt temaet i flere eventyrfilmer.

Arkeologisk vitenskap har også bidratt med sine egne eventyrutgaver, noe som har vært fruktbart for masseturismen, men neppe for sannheten. De vitenskapelige eventyrene er forsøkt gitt skinn av å være seriøs forskning, og

arkeologer som har foretatt utgravninger på øya Santorini (Thera) i det sydlige Egeerhavet i Hellas, hevder at det minoiske riket på Kreta var Atlantis. Sagnrikets ødeleggelse er følgelig et ekko av Kreta-sivilisasjonens undergang – særlig som en følge av katastrofen da vulkanen på Santorini eksploderte.

Og med denne arkeologiske teori i ryggen har turistpropagandaen begjærlig grepet fatt i emnet og gjort det til et av de store eventyr i den greske masseturismen. Tusener tror de er på ”Det sunkne Atlantis” når de besøker Santorini og sitter på toppen av kanten til den mektige kalderaen, og skuer utover restene etter en av de største naturkatastrofer i historisk tid.

Kanskje er det ikke særlig pent å stille seg kritisk til denne teorien. Det er nå langt mer romantisk å besøke restene etter det tapte eventyrlandet Atlantis, enn å sitte på kraterkanten av en gammel vulkan der det i oldtiden bodde folk, men ikke mer enn akkurat dét. Umaker man seg derimot med å ta en titt i originalen – Atlantis-sagnets eneste kilde – så ser man straks at turistpropaganda og arkeologi er på villspor. Deres påstander er uten en eneste saklig dekning i kildeskriftet, nemlig dialogene Timaios og Kritias i Platons Skrifter (*Min referanse: Dansk utgave, bind VIII, C. A. Reitzels Forlag, 1955*). Her får vi nemlig et helt annet innblikk i hva saken egentlig dreier seg om, og hvorfor sagnet er bevart, nemlig minnet om grekernes seier i en krig mot en fremmed stormakt.

Hva er det så Platon faktisk beretter i dialogene Kritias og Timaios? Han skriver følgende:

Det var egyptiske prester som først nedtegnet historien om Atlantis, og de ga den til den atenske statsmann Solon (ca 600-560 f.Kr.) – som ”trodde den var sann”. Årsaken til at Solon fikk historien, var at atenerne hadde glemte ”den edleste bedrift de utførte”. Atlantis-sagnet er altså beretningen om en gresk heltebedrift.

”Atlantidene” angrep Hellas antagelig en gang på 1200-tallet før Kristus. På den tid eksisterte ikke Aten slik vi kjenner den fra storhetstiden ca 800 år senere. Da var det kun en festning på Akropolis med en 20.000 mann sterk garnison, og ”den overgikk alle i mot og krigersk dyktighet”, forteller Kritias.

Denne festningen hadde en ganske primitiv mur som det ennå skal finnes rester av. At Atlantis, som ifølge enkelte fantasifulle forfattere var en avansert teknologisk stat – endog med atomvåpen(!) – ikke skulle greie å slå denne vesle greske hæren som hadde våpen av kobber (skal man tro Iliaden), sier sitt om science-fiction-litteraturens, arkeologenes og turistpropagandaens vederheftighet i denne saken.

”Fra sitt hjemsted ute i Atlanterhavet”, forteller Timaios, trengte ”atlantidene” med en stor flåte inn Gibraltar-stredet (”Herakles søyler”) og må ha underlagt seg deler av landene langs Middelhavets kyster, før de ”ved et enkelt stormangrep” forsøkte å erobre Hellas. Der møtte de sin skjebne; for Akropolis-garnisonen slo dem nemlig sønder og sammen. Det må anses som tvilsomt at ”atlantidene” brukte hele sin formodentlig mektige krigsmakt i

angrepet på Hellas. Trolig har bare avdelinger av deres armé deltatt i angrepet.

Hensikten med å overdrive Atlantis' veldige prakt og styrke, har sannsynligvis vært å skryte litt. Man har ønsket å gi grekernes seier enda større glans: "Denne store makt...stilte guden (Poseidon, havets og sjøfarnes gud) nå opp til kamp mot vårt land" (Kritias).

Spekulasjonene om at vulkanøya Santorini (Thera) i Egeerhavet er en rest av Atlantis, er uholdbare av flere grunner:

1. Atlantis lå ikke i Middelhavs-området.
2. Det er en fornærmelse mot det fredsommelige minoiske rike å påstå at det var så militaristisk som Atlantis var, ifølge Platons beretning. Det er ikke dokumentert at minoerne var en imperialistisk militærmakt, eller at de angrep Hellas eller noe annet landområde. De drev med en omfattende, fredelig handelsvirksomhet, og brukte sine ressurser til å bygge opp en høyt utviklet kultur til beste for sine innbyggere (antatt å være "den europeiske kulturs vugge"). "Atlantidene" derimot, hadde en samlet krigsmakt som er oppgitt til hele 1,2 millioner mann, og i tillegg kom offiserene. Deres flåte telte 1.200 skip. Hvor sannsynlig det er at en hær på 20.000 greier å slå en krigsmakt på 1,2 millioner, får det bli opp til enhver å bedømme.
3. Atlantis-øya var en stor, fruktbar slette med en sentral, lav ås der det var reist en kongeborg. Øya ble utbygd med et sinnrikt system av voller og kanaler som lå i ringer utenfor hverandre. Santorini derimot, var et vulkanfjell som det er antatt kan ha vært over 2000 meter høyt før eksplosjonen.
4. Etter at vannmasser "i løpet av et eneste fryktelig døgn" hadde utslettet Atlantis, var det selv på Platons tid – "den dag i dag", ca 800 år senere – ikke mulig å seile over området, fordi "over den sunkne øy er det et lag mudder rett under overflaten og hindrer seilas" (Timaios). Den flere hundre meter dype kratersjøen etter Santorini-vulkanens eksplosjon, som endog kan ha skjedd et par hundre år før Atlantis' undergang, har grekerne neppe hatt problemer med å seile over. Og mens Atlantis-øya ble totalt utslettet, finnes det stadig en god del land tilbake på Santorini-vulkanens kaldera – og Kreta er helt intakt.

Atlantis-sagnet inneholder enkelte uklarheter som tyder på misforståelser i overleveringen, og dette er sannsynligvis årsaken til flere fantasifulle tolkninger. Det hevdes for eksempel at Atlantis forsvant 9000 år før Platons tid, det vil si for ca 11500 år siden – med andre ord mens det ennå var istid i deler av Europa. Tas dette bokstavelig, undergraves teorien om Santorini som Atlantis ytterligere. Det fantes ingen minoisk kultur år 9500 f.Kr. Det er derfor antatt at de 9000 ikke er år men måneder. Vi er da ca 750 år før Platon hvis vi regner i dagens kalendermåneder, altså for ca 3200 år siden, og det lyder mer rimelig. Nøyaktig når Santorini-vulkanen eksploderte er ikke sikkert fastslått, men det antas å ha skjedd for ca 3450 år siden, altså minst 200 år før "atlantidene" skal ha dukket opp.

Har så et Atlantis i det hele tatt eksistert? Det er mulig, men det kan ha vært atskillig mer prosaiske saker enn de fantasifulle eventyrrikene man har diktet opp omkring sagnet. Etter min oppfatning har den tyske amatørarkeologen Jürgen Spanuth kommet best ut av det med sin teori. Han foreslår at Atlantis var en del av den nordeuropeiske bronsealderkultur, og lå der Helgolandsbukten nå befinner seg. Landet ble utslettet da store områder av bukten ble oversvømmet, sannsynligvis av en stormflod. Slike naturkatastrofer har det vært flere av gjennom tidene i det sydøstlige hjørnet av Nordsjøen. En av de største som er dokumentert i historisk tid skjedde i januar 1362. En stormflod presset enorme vannmasser inn i dette området – det såkalte Vadehavet. Tusener omkom. Det samme skjedde i 1634 der over 6000 mennesker antas å ha druknet. I moderne tid har det vært lignende oversvømmelser, for eksempel i 1976, 1981 og i 1999. Alle disse stormflodene har til sammen oppslukt store landområder i denne del av Europa, slik at den nåværende kysten av Slesvig i Nord-Tyskland kun er en mindre del av hva som engang var.

”Atlantidene” var med andre ord folkestammer fra Nord-Europa på vandring grunnet store klimaendringer i bronsealderen. De nådde Middelhavs-området både sjøveien og over land, og de gikk til angrep på bred front for å skaffe land å bosette seg på.

Spanuth mener at filistrene, som de isrealittiske kongene Saul og David kjempet mot omkring 1000 år før Kristus, har vært rester av ”atlantidiske” folkegrupper. ”Atlantidene” – eller havfolkene som de kaltes i oldtiden – forsøkte også å erobre Egypt, men ble slått av en godt forberedt egyptisk hær og flåte ledet av farao Ramses III. Slaget er foreviget i tempelruinen Medinet Habu i Egypt. Etter deres feilslåtte felttog slo restene av ”atlantidene” seg ned på de fruktbare slettene ved kystene av Palestina, et navn som er utledet av ordet filister.

Jürgen Spanuths teori har vært omstridt, men det vil føre for langt å belyse dette her.